

advies
aan b&w

Sector	: Ruimte	Openbaar: ☒
Afdeling	: Ruimtelijk Beleid	Niet openbaar: ☐
Zaaknummer(s) ingekomen stuk(ken)	:	Kabinet: ☐
Behandelend medewerk(st)er	: Werner Mentens	Tel.: (0495) 57 53 53
Portefeuillehouder(s)	: G.J.W. Gabriëls	Nummer B&W-advies: BW-008457

ONDERWERP

Samenwerking voor het landschap en cultuurhistorie in grenspark Kempen~Broek.

ADVIES

Akkoord gaan met de samenwerking met Stichting Ark voor de uitvoering van projecten op het gebied van landschap en cultuurhistorie in het grenspark Kempen~Broek.

TOELICHTING

Relatie met vorig voorstel:
Niet van toepassing.

Algemeen:

Stichting Ark is de voorbije jaren vooral actief geweest op het gebied van natuurontwikkeling. Mede door Stichting Ark is de natuur in Weert verder ontsnipperd en zijn vele percelen agrarische grond in de ecologische hoofdstructuur ingericht als nieuwe natuur. Daarnaast spant Stichting Ark zich ook buiten de natuur in voor het verbeteren van de recreatieve en educatieve belevingswaarde van het landschap en het versterken van de biodiversiteit. Hiervoor zijn talloze projecten opgepakt, zoals erfbeplantingsprojecten, vergroening van schoolpleinen, veldpoorten, excursies etc. Stichting Ark heeft aangegeven nog meer in het landschap van Weert te willen investeren om de recreatieve beleving en leesbaarheid van het landschap te verbeteren.

Stichting ARK en de gemeente Weert maken afspraken over de inzet van beide partijen voor het organiseren en formuleren van concrete uitvoeringsprojecten op het gebied van cultuurhistorie en landschap, binnen en rond het natuurgebied Kempen~Broek. Het is expliciet de bedoeling om de lokale gebiedskenners daar actief bij te betrekken en waar

Weert, 16 juni 2015 De directeur, 		S		B	W L	W FvE	W PS	W GG
			akkoord					
			bespreken					
Behandeling uiterlijk in college van 7 juli 2015								

In te vullen door het B&W secretariaat:

- Akkoord
 Akkoord met tekstuele aanpassing door portefeuillehouder
 Anders, nl.:

- Niet akkoord
 Gewijzigde versie

- A-stuk
 B-stuk
 C-stuk

Beslissing d.d.:

Akkoord met advies

07 JULI 2015

Nummer: 2

De secretaris,

Totaal aantal pagina's: 3
Pagina 1

mogelijk een uitvoerende en/of leidende rol in de uitvoering te geven; dit vergroot naar verwachting het draagvlak, de betrokkenheid en de continuïteit.

Met een groep van lokale gebiedskenners en deskundigen op initiatief van Stichting Ark is in het voorjaar van 2014 een expertmeeting georganiseerd. Hierbij waren Stichting Ark, Natuurmonumenten, IKL, Heemkundekring Bocholt, Stichting Heyerkapel Stramproy, Heemkundekring Stramproy, Heemkundekring Cranendonck, Buro RAAP en BCHO (buro voor Cultuurhistorisch onderzoek) uitgenodigd. Tijdens deze bijeenkomst zijn landschappelijke en cultuurhistorisch waardevolle projecten en wensen geïnventariseerd in het gebied Stramproy – Altweeterheide en ook in de Belgische gemeente Bocholt. Het werkverslag van de expertmeeting geeft een compleet overzicht van de kansrijke projecten. (werkverslag, zie bijlage).

Stichting Ark wil nu een volgende stap maken om te komen tot de uitvoering van een aantal van deze projecten. Op basis van het werkverslag zal, samen met de gebiedskenners en deskundigen, verder onderzoek uitgevoerd worden naar de achtergrond en de betekenis van deze projectvoorstellen. Stichting ARK betaalt voor het opstellen en uitwerken van de projectvoorstellen een adviseur, die in nauwe samenwerking met gebiedspartijen en de gemeente concrete uitvoeringsprojecten formuleert en hiervoor financiering zoekt. De uitvoeringsprojecten passen binnen het gemeentelijke beleid en de te ontwikkelen landschapsvisie. Stichting ARK is bereid om die uitvoeringsprojecten te ondersteunen, mede te financieren en/of grond ter beschikking te stellen.

De gemeente Weert spreekt de intentie uit om de geformuleerde projecten in het werkverslag van de expertmeeting te ondersteunen en de uitvoering binnen haar bereik mogelijk te maken. Van belang is dat de projecten opgenomen worden in de eigen uitvoeringsplannen en beheerplannen. Gemeente Weert zal waar mogelijk de projecten in de op te stellen landschapsvisie opnemen, financieel ondersteunen en adviseren bij vergunningverlening en/of facilitering mogelijk te maken. Het betekent wel dat de gemeente zich aan de projecten verbindt en zorgt dat de instandhouding geregeld is. Voor beide partijen is het van belang dat deze investering in het buitengebied bijdraagt aan een aantrekkelijk landschap. Hiermee wordt het toeristisch – recreatief profiel van de gemeente Weert en het grenspark Kempen~Broek verstevigd. De uitwerking van deze projecten zal in nauw overleg met het projectbureau Regionaal Landschap Kempen en Maasland plaatsvinden.

Argumenten:

Behoud en herstel van landschappelijk en cultuurhistorisch waardevolle objecten is een blijvend en actueel thema in de gemeente Weert en is als zodanig steeds in gemeentelijk beleid opgenomen. In het provinciaal coalitieakkoord worden met name de verbanden tussen cultuur, erfgoed, natuur en landschap als buitenkans beschreven. De genoemde projecten dragen vanuit het grensoverschrijdend karakter bij aan een grotere samenhang en herkenbaarheid van het grenspark Kempen~Broek.

De projecten geformuleerd in het werkverslag van de expertmeeting geven uitvoering aan het beleid van de gemeente Weert. Het initiatief van Stichting Ark wordt positief onthaald omdat een gedeeld belang gezien wordt in het behoud en herstel van het (cultuurhistorisch) landschap. De gemeente Weert neemt haar taak en verantwoordelijkheid in het faciliteren van dit initiatief. Daarnaast vinden deze projecten mogelijk deels plaats in de openbare ruimte en is de medewerking van de gemeente nodig als het gaat over bijvoorbeeld omgevingsvergunningen.

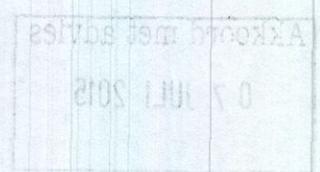
Kanttekeningen:

Niet van toepassing.

JURIDISCHE GEVOLGEN (o.a. FATALE TERMIJNEN/HANDHAVING)

Niet van toepassing.

FINANCIËLE EN PERSONELE GEVOLGEN

De kosten in voorbereiding, eventuele (plan)procedurekosten, leges en uitvoering van dit project komen volledig ten laste van Stichting Ark.

Gemeente Weert faciliteert en zal op basis van de uitgewerkte plannen zoeken naar gemeentelijke cofinanciering. In het uitvoeringsprogramma van de Structuurvisie Weert2025 is het op richten van een Kwaliteitsfonds Buitengebied opgenomen. Dit Kwaliteitsfonds wordt ingericht wanneer als gevolg van ontwikkelingen in het Buitengebied de initiatiefnemer kiest voor een financiële afdracht. Vanuit dit fonds kan een bijdrage geleverd worden in de realisatie van deze projecten.

Begrotingspost:

Niet van toepassing.

Beschikbaar bedrag:

Niet van toepassing.

COMMUNICATIE/PARTICIPATIE

Voor wie is dit advies van belang?:

❖ Overigen (bijv. afzender/aanvrager)

Nadere specificatie: Deelnemers expertmeeting cultuurhistorie en de klankbordgroep Stramproy - Altweerderheide.

Geadviseerd wordt de volgende communicatie-instrumenten te gebruiken:

❖ Overig

Nadere specificatie: Brainstormsessie met deelnemers expertmeeting cultuurhistorie en de klankbordgroep Stramproy - Altweerderheide.

Geadviseerd wordt de volgende participatie-instrumenten te gebruiken:

❖ Werkgroep

OVERLEG GEVOERD MET

Intern:

Marjo Beeren, Ruimtelijk Beleid
Henk Creemers, Ruimtelijk Beleid
Lizette Koopmans, Ruimtelijk Beleid

Extern:

Hans Bleumink, Bureau Overland
Hans Corsten, Gebiedsbureau Weert – Nederweert – Leudal
Ger van den Oetelaar, Stichting Ark

BIJLAGEN

Openbaar:

- Samenwerking voor het landschap en cultuurhistorie Kempen~Broek.
- Verslag expertmeeting "Cultuurhistorie in en rond natuurgebied Kempen~Broek".

Niet-openbaar:

Niet van toepassing.

Samenwerking voor landschap en cultuurhistorie in Kempen~Broek.

gemeente Weert en ARK Natuurontwikkeling, 27 mei 2015

Aanleiding

In opdracht van de provincie Limburg werkt ARK Natuurontwikkeling aan de aankoop en inrichting van een gedeelte van het grenspark Kempen~Broek. Binnen dit gebiedsprogramma voert Stichting ARK ook projecten uit op het vlak van cultuurhistorie en landschap. Denk aan perceelsrandbeplanting buiten de EHS en het veldpoortenproject. De komende twee jaar wil Stichting ARK stimuleren dat er nog meer projecten op dit vlak uitgevoerd worden, bij voorkeur in samenwerking met lokale partijen. In 2014 heeft ARK daarom een expertmeeting georganiseerd, waarop samen met experts en lokale partijen landschappelijke en cultuurhistorische projectideeën zijn geïnventariseerd.

Inzet Stichting ARK

Stichting ARK wil de ontwikkeling, voorbereiding en uitvoering van concrete uitvoeringsprojecten op het gebied van cultuurhistorie en landschap gedeeltelijk faciliteren en mede financieren. Voorwaarde is dat lokale partijen hierin hun bijdrage leveren en dat de gemeente Weert actief meewerkt aan de ontwikkeling en voorbereiding van de projecten en faciliteert bij de verdere uitvoering. Het een en ander past binnen het huidige natuur- en landschapsbeleid van de gemeente Weert en dient aan te haken op het nieuwe beleid dat momenteel door de gemeente ontwikkeld wordt. Op die manier wordt de continuïteit van de projecten ten dienste van natuur en landschap gewaarborgd. De resultaten van de expertmeeting vormen het vertrekpunt voor de uitwerking van de projecten. Verschillende gebiedspartijen hebben aangegeven een bijdrage aan de uitvoering te willen leveren.

Concreet houdt de inzet van Stichting ARK het volgende in:

- Namens Stichting ARK zal dhr. Hans Bleumink (een programma van) concrete uitvoeringsprojecten op het gebied van landschap en cultuurhistorie ontwikkelen en voorbereiden, samen met relevante (gebieds)partijen. Concreet gaat het daarbij om het formuleren van projecten, het bij elkaar brengen van partijen, bepalen van trekkers en uitvoerders, en het regelen van (mede)financiering. Daarnaast kan dhr. Bleumink in overleg met de gemeente Weert desgewenst ook deelnemen aan reguliere activiteiten, zoals deelname aan de klankbordgroep Kempen~Broek of aan bijeenkomsten van de landschapsvisie.
- De kosten voor de inzet van dhr. Bleumink zijn voor rekening van Stichting ARK.
- Stichting ARK spreekt de intentie uit om actief bij te dragen aan de uitvoering van een gedeelte van de geformuleerde projecten, door de inzet van kennis, het verstrekken van medefinanciering en – desgewenst – de inzet van gronden.

Inzet gemeente Weert

- De gemeente Weert faciliteert en ondersteunt de werkzaamheden van Stichting ARK, door dhr. Bleumink te voorzien van relevante informatie, documenten, netwerkcontacten en hem te informeren over relevante ontwikkelingen. Voor eventuele bijeenkomsten met gebiedspartijen stelt de gemeente vergaderruimte beschikbaar.
- De projecten worden geformuleerd in nauwe samenwerking tussen de gemeente Weert en Stichting ARK, zodat de projecten passen binnen het gemeentelijk beleid en de in ontwikkeling zijnde landschapsvisie; een eerste oriëntering van kansrijke projecten heeft reeds plaatsgevonden.
- De gemeente Weert spreekt de intentie uit om de geformuleerde projecten bij voldoende draagvlak daadwerkelijk uit te laten voeren en de projecten op te nemen in haar beleid / uitvoeringsprogramma; de gemeente spreekt de intentie uit om de uitvoering te faciliteren (bijvoorbeeld door te zoeken naar gemeentelijke cofinanciering, advisering bij vergunningverlening en/of ambtelijke ondersteuning).
- De gemeente spreekt de intentie uit om binnen haar financiële kaders te zoeken naar mogelijkheden om de projecten financieel te ondersteunen en actief mee te denken over de inzet van bestaande subsidieregelingen.

De beoogde looptijd van de voorbereiding is de tweede helft van 2015. Uitvoering vanaf begin 2016.

Cultuurhistorie in en rond natuurgebied Kempen~Broek

Werkverslag van de Expertmeeting van 28 maart 2014, Weert

Alleen voor intern gebruik

**Hans Bleumink | Overland
Suzanne van der Meulen | BCHO
Luuk Keunen | Archeologisch Adviesbureau RAAP**

Boxtel, 23 april 2014

In opdracht van ARK Natuurontwikkeling

1. Aanleiding en doel

ARK Natuurontwikkeling werkt in opdracht van de provincie Limburg in Kempen~Broek aan de ontwikkeling van een grootschalig natuurgebied, waarin natuurlijke processen de ruimte krijgen. Daarvoor zijn en worden nog gronden aangekocht. Bedoeling is het gebied begin 2016 op te leveren. Samen met al bestaande natuurterreinen (van ondermeer Natuurmonumenten) ontstaat zo een groot aaneengesloten natuurgebied op de Belgisch-Nederlandse grens.

Aandacht voor cultuurhistorie en landschap

Binnen het gebiedsprogramma voor Kempen~Broek voert ARK diverse projecten uit die ook de cultuurhistorische waarden versterken:

- Perceelsrandbeplanting buiten de EHS;
- Veldpoortenproject (20 veldpoorten met toponiemen);
- Boek Moerasverhalen;
- Edelhertkunstwerk n.a.v. archeologische edelhertvondst.

In de ontwikkeling van het gebied wil ARK de komende twee jaar nog meer rekening houden met de aanwezige cultuurhistorische waarden, en deze waarden waar mogelijk behouden, versterken en/of beleefbaar maken. Denk bijvoorbeeld aan landschapspatronen, landweren, oude paden, grenswallen en ontginningstypen. Idee is om dat ondermeer via een aantal concrete cultuurhistorische uitvoeringsprojecten te doen, bij voorkeur in nauwe samenwerking met lokale en regionale groepen en partijen.

Expertmeeting

Om de belangrijkste cultuurhistorische waarden van het werkgebied van ARK in kaart te brengen en om een overzicht te krijgen van mogelijke uitvoeringsprojecten, heeft ARK aan Overland gevraagd om in samenwerking met BCHO en RAAP een expertmeeting te organiseren voor zowel professionele erfgoeddeskundigen en terreinbeheerders als vertegenwoordigers van lokale en regionale landschaps- en erfgoedorganisaties. Tijdens de expertmeeting zijn de volgende vragen besproken:

1. Wat zijn de belangrijkste cultuurhistorische karaktertrekken en waarden van het gebied? Zijn er waarden binnen het toekomstige natuurgebied aan te geven die bescherming en/of versterking verdienen?
2. Zijn er (vanuit de gebiedspartijen) wensen en ideeën voor concrete uitvoeringsprojecten om die waarden te behouden, versterken of beleefbaar te maken? Zijn er nu al initiatieven waarop we kunnen voortbouwen?
3. Welke kennis / aanvullend onderzoek is er nog nodig om de vragen a) en b) goed te kunnen beantwoorden / vorm te geven?

In bijlage 1 zijn de deelnemers aan de expertmeeting weergegeven.

Resultaat en vervolg

Dit werkverslag geeft de resultaten van de expertmeeting weer. Het is als volgt opgebouwd:

- **Hoofdstuk 2** geeft een beknopte (cultuurhistorische) beschrijving van het gebied, plus een overzicht van de aanwezige en ontbrekende cultuurhistorische kennis;
- **Hoofdstuk 3** geeft de resultaten van de gezamenlijke inventarisatie van cultuurhistorische waarden in het gebied;
- **Hoofdstuk 4** geeft een overzicht van de adviezen voor het vervolg. In bijlage 2 is een volledige lijst van voorstellen opgenomen voor uitvoeringsprojecten opgenomen, die tijdens de expertmeeting zijn geïnventariseerd.

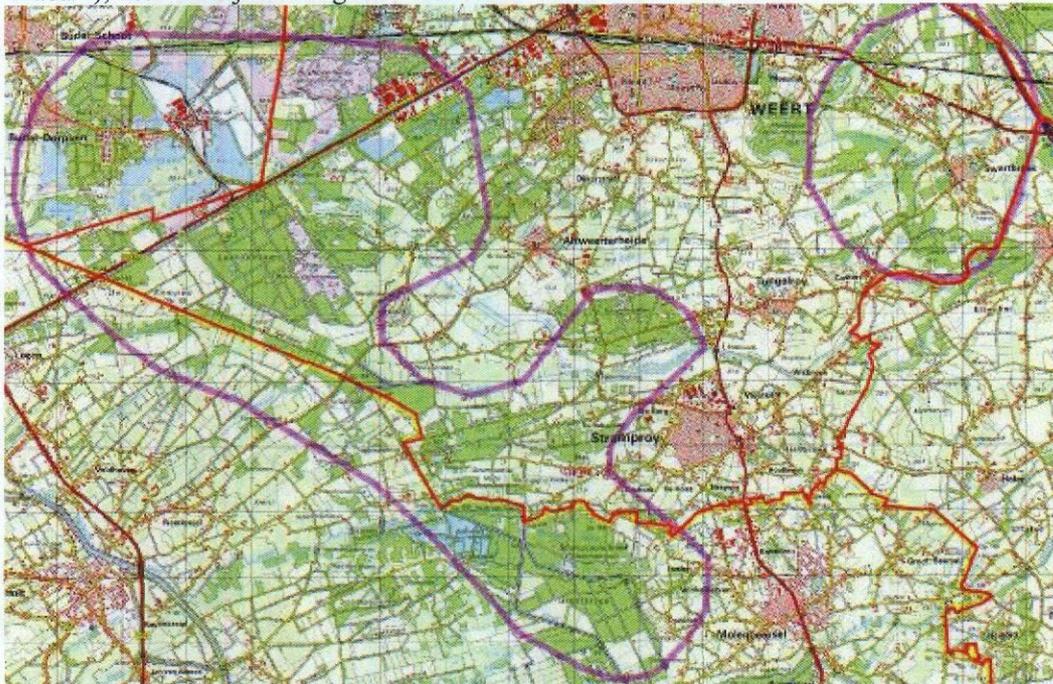
Op basis van deze uitkomsten beslist ARK hoe het vervolg wordt vormgegeven. ARK streeft zoals gezegd naar enkele concrete uitvoeringsprojecten die de komende twee jaar uitgevoerd kunnen worden, bij voorkeur in nauwe samenwerking met andere partijen.

2. Het gebied in vogelvlucht

Voornamelijk op basis van de inleidingen van Luuk Keunen (RAAP) en Karel Leenders.

2.1 Gebiedsbegrenzing

Het kaartje geeft de globale gebiedsbegrenzing aan (paarse begrenzing). Gekozen is voor een samenhangend gebied, waar (toekomstige) eigendommen van ARK en Natuurmonumenten liggen. Dit zijn de gronden waar in de toekomst projecten kunnen worden uitgevoerd. Het gaat daarbij om de begrensde EHS-gronden, plus een kleine 'witte' rand daar omheen. Het gebied ligt voornamelijk in de gemeente Weert (provincie Limburg). Het westelijk deel ligt in de gemeente Cranendonck (provincie Brabant); het zuidelijk deel ligt in Vlaanderen.

Het streefbeeld voor 2020

2.2 Cultuurhistorische en landschappelijke karakteristiek

A. Hoofdpunten uit de eerste inventarisatieronde

- Grootchalig natuurgebied. Grootse natuur. Ruimte & stilte, wet & wild. Weinig bebouwing. Tijden lopen zonder iemand tegen te komen. Bijzondere flora en fauna.
- Van oorsprong een grootchalig heidegebied, tussen de dorpen in, aan beide zijden van de grens. Een soort 'leeg' niemandsland, dat tegelijkertijd de verbinding tussen de dorpen vormde.
- Een grenslandschap, dat daar de sporen nog van draagt. Nederland en België als Koele Minnaars. Grensoverschrijdend.
- Afwisselend en divers landschap, waarin natuur en cultuur elkaar afwisselen en soms ook op gespannen voet staan. Nog op diverse plekken resten van oud kleinschalig landschap (Wijffelterbroek, Swartbroek; tot de jaren '80 kenmerkte deze gebieden zich door de hoogste dichtheid aan houtwallen in Nederland). Beken en watermolens. Hier en daar boerderijen met fraaie erven. Monumentjes in het landschap.

B. Korte biografie (presentaties Luuk Keunen)

Na het eind van de laatste ijstijd vormden de hoger gelegen 'bovenloopsystemen' een ideale plek voor de (tijdelijke) kampementen van jager-verzamelaars en voor de eerste landbouwers. In deze hogere, zandige delen – die de kern vormen van het natuurgebied - zijn daarom naar verwachting resten te vinden van deze eerste bewoners, zoals vuursteen-werktuigen.

In de middeleeuwen was de kern van het huidige natuurgebied woeste (heide)grond, die in gemeenschappelijk gebruik was bij boeren uit de omliggende dorpen. Plaatselijk lagen grote nattere zones in de heide, waaruit beken ontsprongen die in noordoostelijke richting afwaterden. Grensstreek. Beekdalen waren in gebruik als nat hooiland; op de hogere gronden rond de dorpen aan de rand van de grote heide lagen akkers / kampongningen. Duidelijke landschappelijke scheiding tussen hoogdroog en nat-laag. Op bovenstaande kaart van circa 1840 is dat goed te zien.

Aan de randen van de dorpen / akkercomplexen ontstonden vanaf de 17^e/18^e eeuw ook kleinschalige ontginningen / armenpercelen. Het was de eerste, maar individuele ontginning van de randen van de woeste gronden.

In de loop van de 19^e en de eerste helft van de 20ste eeuw werden de woeste gronden ontwaterd en ontgonnen; landschappelijk te zien aan grootschaliger verkaveling en rechte sloten / gegraven bovenlopen van beeklopen. Heide werd omgezet in productiebos en deels in landbouwgrond. Daarbij valt op dat de nattere zones, de brongebieden van de beken, werden omgezet in kleinschalige, dicht beplante broekontginningen met grasland. De meanderende beken werden in bovenstroomse richting verlengd met een rechte bovenloop. Hierdoor kwam het bronpunt hoger te liggen. De zinkfabriek kwam omstreeks 1892 tot stand.

Veel bossen zijn in de 20^e eeuw omgezet in landbouwgrond. In de ruilverkavelingen (tot de jaren '80) worden houtwallen en kleinschalige verkaveling 'aangepakt' en werd het onderscheid tussen de grootschalige heideontginningen en de kleinschalige broekontginningen kleiner. De klassieke verdeling van het grondgebruik – akkers op de hogere gronden, grasland op de nattere gronden – is door modernisering van de landbouw en een veranderde waterhuishouding homogener verdeeld. Desalniettemin is de oude landschappelijke structuur nog goed herkenbaar, onder meer door de situering van de nog bestaande bossen, de afwateringsstructuur (beken), de hoofdstructuur van wegen zoals lanen en verkaveling en de resten van oude heidegebieden. De grootschaligheid en uitgestrektheid van het (te ontwikkelen) natuurgebied sluit aan op die oude uitgestrektheid van het heidegebied.

C. Presentatie Karel Leenders

Leenders is betrokken geweest bij het opstellen van de Erfgoedkaart van de gemeente Cranendonck. Hij bevestigt het algemene beeld zoals geschetst door Keunen en laat daarnaast interessante waarden voor het Cranendonckse deel van het gebied zien. Deze zijn opgenomen in H3.

2.3 Beschikbare (en ontbrekende) cultuurhistorische kennis

Archeologie

Voor het Nederlandse deel zijn de archeologische (verwachtings)waarden goed in beeld gebracht in de volgende rapporten:

- Archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart gemeenten Weert en Nederweert (RAAP-rapport 1877)
- Archeologisch bureauonderzoek Kempenbroek (RAAP-notitie 4307)
- Archeologische verwachtingskaart Tungelroyse beek, fasen A en B (RAAP-rapport 1501)
- Archeologische waarden- en verwachtingskaart, onderdeel van de Erfgoedkaart van de gemeente Cranendonck (SRE)

Jan Roymans geeft aan dat er voor het Belgische deel ook archeologische kaarten zijn, maar dat die minder gedetailleerd zijn dan de Nederlandse kaarten. Via Ellen Luijckx is er een archeologisch onderzoeksrapport binnengekomen uit 2000 over Natuurinrichtingsgebied 'Het Smeethof te Bocholt (Prospectie en diagnose van een vroeg-mesolithische site).

Provinciale cultuurhistorische waardenkaarten

Van de provincies Brabant en Limburg zijn (via internet) de cultuurhistorische waardenkaarten te raadplegen. Op de CHW van Limburg is de oorspronkelijk analoge inventarisatie van Hans Renes opgenomen (1999). De kwaliteit is echter op gemeentelijke schaal niet hoog; soms liggen aangegeven structuren (wallen / wegen) meer dan 100 meter van de werkelijke locatie. Dat betekent in de praktijk dat voor ieder element in het veld moet worden nagegaan welke element bedoeld wordt. Bovendien is de inventarisatie inmiddels meer dan 15 jaar oud en is de legenda ook aan herziening toe.

Gemeentelijke cultuurhistorische waardenkaarten

Voor de gemeente Cranendonck is een cultuurhistorische waardenkaart beschikbaar; hieraan heeft Karel Leenders meegewerkt. Dit is onderdeel van de Erfgoedkaart van de gemeente. Voor de gemeente Weert is geen gemeentelijke cultuurhistorische waardenkaart beschikbaar.

Overige erfgoedpublicaties

Er zijn tal van (wetenschappelijke en publieksgerichte) erfgoedpublicaties over het gebied beschikbaar (bijvoorbeeld over beken en watermolens). In hoofdstuk 3 worden enkele publicaties genoemd.

Algemene werken zijn:

- W.M.G.G. Bongaerts: Historisch-Geografische aspecten van het land van Weert. Universiteit Utrecht.
- Op de Keeper Beschouwd, geschiedenis van Weert, Jean Coenen.
- Joël Burny: Bijdrage tot de historische ecologie van de Limburgse Kempen (1910-1950) – Tweehonderd gesprekken samengevat. Onderzoek-rapportage. Hoewel dit onderzoek in eerste instantie Belgisch Limburg betreft kunnen de relevante zaken getransponeerd worden naar Nederlands Limburg. Ook uitgebreide informatie over “Bevloeiing van graslanden etc. “.
- Artikel in “Weert in woord en beeld” 1994 – pag.114.

Conclusie (met name op basis van Keunen en Leenders; ondersteund door deelnemers)

- De archeologische verwachtingen voor het gebied zijn voldoende in beeld, evenals de reeds bekende waarden (vindplaatsen etc.). Bij ruimtelijke ingrepen is vaak archeologisch onderzoek vereist.
- De cultuurhistorische / landschappelijke waarden voor de gemeente Cranendonck zijn goed in kaart gebracht.
- Voor de gemeente Weert zijn de cultuurhistorische / landschappelijke waarden onvoldoende nauwkeurig in beeld gebracht. Bij de inrichting en het beheer van natuurgebied Kempen~Broek is kennis over de aanwezigheid en ligging van aardkundige waarden (zoals paraboolduinen en thermokarsts) en over lijnvormige elementen (zoals wallen, oude wegen) van belang.
- Voor het Belgische deel is cultuurhistorische informatie beschikbaar, maar onduidelijk is of de kwaliteit daarvan hoog genoeg is.

3. De cultuurhistorische waarden op kaart

Toelichting

De cultuurhistorische waarden die in deze paragraaf aan de orde komen zijn gebaseerd op:

- het introductierondje, waarbij iedereen de belangrijkste waarden en/of karakteristieken van het gebied kon aangeven;
- de presentaties van Luuk Keunen en Karel Leenders;
- de inventarisatie op kaart in subgroepjes;
- schriftelijke aanvullingen.

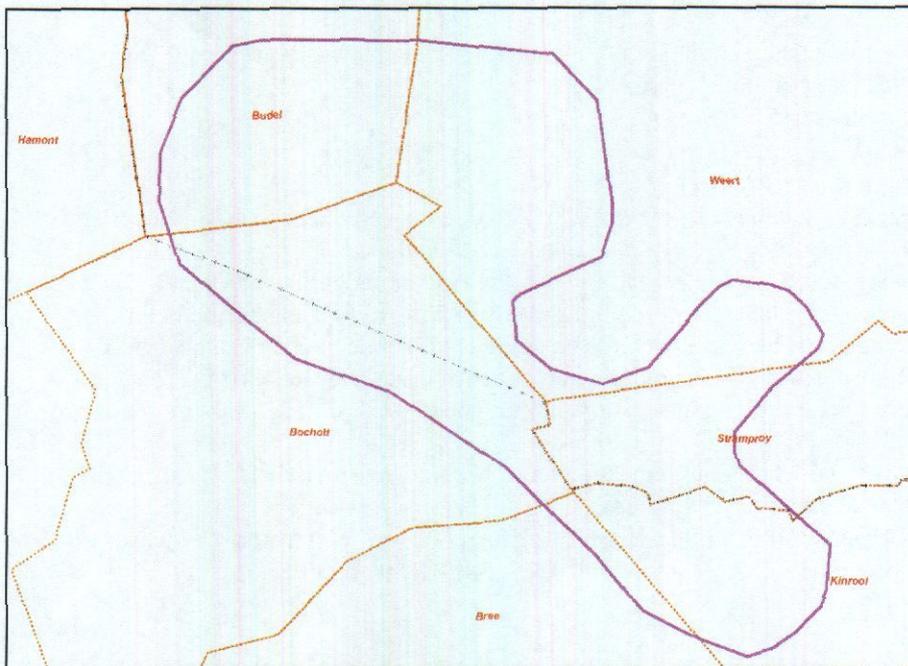
Voor de overzichtelijkheid zijn de waarden in verschillende categorieën ondergebracht. Voor dit verslag zijn de benoemde waarden met de hand op een papieren kaart weergegeven. De precieze locatie en begrenzing van de waarden is indicatief. De kaart is niet bedoeld als waardenkaart. Van de kaart is een digitale foto gemaakt, die is meegeleverd. De papieren kaart is in het bezit van ARK.

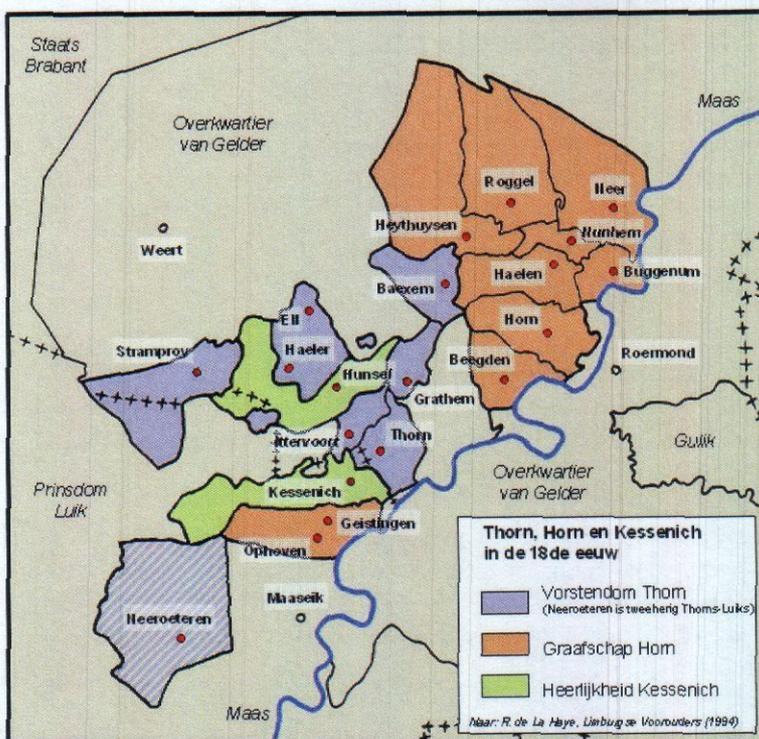
A. Archeologische en aardkundige schatkamer

1. 'Pingo'-ruïnes. Op verschillende plekken liggen resten van nagenoeg ronde aardkundige walstructuren. Karel Leenders opperde dat het om pingoruïnes zou kunnen gaan (waarbij de kern uit veengrond zou moeten bestaan), maar volgens Denis Frissen is er bij eerste boringen geen veen aangetroffen. Het zou volgens hem kunnen gaan om zogenaamde thermokarsten, die in de ijstijd zijn ontstaan door continu opvriezen en dooien.
2. Archeologische 'archieffkast' jager-verzamelaars. Na het eind van de laatste ijstijd vormden de hoger gelegen 'bovenloopsystemen' een ideale plek voor de (tijdelijke) kampementen van jager-verzamelaars en voor de eerste landbouwers. In deze hogere, zandige delen zijn daarom naar verwachting resten te vinden van deze eerste bewoners, zoals vuursteen-werktuigen. 10.000 – 5.000 jaar oud.
3. Urnenvelden en grafheuvels bij Boshoverheide (grootste urnenvelden van Noord-west Europa).

B. Grenserfgoed / oorlogen

De grens tussen Nederland / België, gemeenten en provincies is op allerlei manieren nog terug te vinden in het landschap, ondermeer via grenspalen en -wallen. Op het kaartje van Leenders is te zien dat de rijksgrens, die in 1840 is vastgesteld, niet over de historische dorpsgrens is getrokken. Er is veel gesteggel geweest over de grens (de roze contour is het werkgebied van ARK / Natuurmonumenten).

Op het tweede kaartje is te zien dat het gebied volgens Leenders lange tijd een 'staatkundig rommeltje' was, dat zich (ondermeer) in verdedigingswerken en grenserfgoed heeft vertaald. Concreet zijn de volgende cultuurhistorische waarden genoemd die samenhangen met de grens en de (wereld)oorlogen:

1. Graven van Bocholt. De graven van Bocholt zijn nog omgeven met veel vragen: wat is de oorsprong en doel, wanneer zijn ze verdwenen?
2. Eindpunt van de Peel-Raamstelling. In het veld zijn er nog onderdelen van zichtbaar. Zorg wel dat je de eenheid van die elementen laat zien. Wellicht biedt natuurontwikkeling voor het natte deel van de stelling aanknopingspunten om de stelling meer beleefbaar te maken.
3. Dodendraad. Historische grens liep van Grave tot de Blauwe Steen (1 rechte lijn). De steen ligt er nog steeds; stamt uit de tijd van Napoleon.
4. Pilotenlijn en Café Gravendiek
5. Schansen rond Weert. Uit de tachtigjarige oorlog stammen de schansen rond Weert. Deels liggen die op het terrein van Natuurmonumenten.
6. Russenholen (niet op kaart)

C. Oude (handels)wegen (niet op kaart)

In het gebied rond Weert kruisten oude handelswegen: Antwerpen – Keulen en Luik – Nederland. In de tijd van Napoleon is ondermeer de straatweg Hasselt – Eindhoven aangelegd (die door Hechtel loopt; in Weert is nog steeds een handwijzer naar Hechtel te vinden; mogelijk verwijst de Napoleonsbrug ook naar deze geschiedenis). Het gaat daarbij om zowel fysieke als mentale verbindingen. Over de handelswegen in en rond Weert zijn de volgende boeken verschenen:

- Asseldonk, M.M.P. van, K.A.H.W. Leenders. Een middeleeuwse IJzeren Rijn? De route Antwerpen - Roermond. Noordbrabants Historisch Jaarboek 20 (2003) 53- 92. Deze route liep via Weert.
- Horsten, F.H.. Historische wegenatlas van Nederland. 16e tot 19e eeuw. Amsterdam, 1992 (Diss. UvA).(KBH=bureau kaarten)
- Horsten, F.H.. Doorgaande wegen in Nederland, 16e tot 19e eeuw. Een historische wegenatlas. Amsterdam (Aksant), 2005. (138 blz., krtn., afb.,indices, ISBN 90 5260 158 5)

D. Wallen

Op verschillende plekken zijn oude wallen nog duidelijk zichtbaar. Sommige wallen kunnen evt. dienst doen als moderne veescheiding. Een goed overzicht ontbreekt.

E. Kleinschalig cultuurlandschap aan de randen van het gebied

Tot de jaren '80 behoorde de dichtheid aan houtwallen rond Stramproy en Swartbroek tot de hoogste van Nederland. De broeken contrasteerden sterk met de omliggende, grootschalige heideontginningen. Daarna is dat kleinschalige landschap door ruilverkaveling aangetast. Nog steeds staan houtwallen en kleinschalig cultuurlandschap onder druk, deels door ontwikkelingen in de landbouw, deels ook door 'verbossing'. Houtwallen en kleinschalig landschap zijn ook belangrijk voor natuur.

1. Stramprooierbroek (lapjesdeken, ook ecologisch zeer waardevol),
2. Wijffelterbroek
3. Swartbroek

F. Jonge(re) ontginningen

1. Heiderestanten
2. (Mislukte) lossingen zoals L' Emissaire, De Luysen, Mariahof.
3. Kleinschalige ontginningen van de woeste grond, zoals de Armendelen, Hollandia (oorspronkelijke Westlandse boeren wonen er nog steeds) en Beauchamps
4. Vloeiweiden. Kwamen van oorsprong voor langs beken, ook voor de vlasverwerking. In het gebied rond L'Emissaire schijnen ook vloeivelden aangelegd te zijn, maar onduidelijk is of die ooit gebruikt zijn. Ze zouden een rol kunnen spelen bij de vernatting van het gebied, maar volgens Frissen kunnen dergelijke structuren juist ook verdroging in de hand werken.

G. Beken en watermolens

1. Weertbeek. Is een oude opgeleide / gegraven beek die zorgde voor de watervoorziening van de singels van Weert. Heeft zijn functie verloren. Stroomt geen water meer door. Wel deels nog zichtbaar in het landschap. Mogelijke route. Onderdeel van de beek is een (verdwenen) aquaduct
2. Bij de Heltenbosbrug ontsprong de Tungelrooyse beek van oorsprong; daarboven lag natte heide. Benedenstrooms meandert de beek; bovenstrooms zijn bij de ontginning rechte sloten gegraven. Hier ligt ook een wal
3. Abeek en Broekmolen. Beek met groot verval en van oorsprong veel watermolens. Is een boek over verschenen.

H. (Verdwenen) gebouwd erfgoed

1. Dorplein Budel (het gevang / prison), rijksmonument. Voor NL uniek, voor de streek niet. Het dorp hoort bij de zinkfabriek. Is / wordt publiekstoegang / infocentrum tot Kempen~Broek.
2. Ruïnes. In het gebied liggen verschillende ruïnes, zoals café Belga??, Wijffelterbroek, Smeekhof, De Greven, Schat van Napoleon??
3. Kleine monumenten in het landschap (kapellen en kruisbeelden; niet op kaart)

4. Aanbevelingen voor vervolg

4.1 Landschappelijke en aardkundige waarden op de eigen terreinen

1. Op de eigen terreinen van ARK en Natuurmonumenten zijn aardkundige en cultuurhistorische waarden aanwezig, zoals paraboolduinen, 'thermokarsten', wallen, grensrelicten en oude wegen. In zijn algemeenheid is het advies om de 'hand van de mens' en de oorspronkelijke diversiteit in het gebied zichtbaar te houden en bij inrichtingsmaatregelen op zijn minst te weten welke waarden aanwezig zijn.
2. De archeologische (verwachtings)waarden (voor het Nederlandse deel) zijn bekend. Voor inrichtingsmaatregelen in aangekochte terreinen (zoals verwijderen toplaag etc.) is het gangbare archeologische beleid van kracht.
3. Voor de andere bovengenoemde waarden adviseren we om deze via een GIS met een AHN2-analyse (hoogtebestanden) en analyse van historische kaarten op te sporen, gevolgd door een bespreking met de terreinbeheerder en eventueel een veldbezoek. Dit is de eenvoudigste methode om de waarden als aardkundige waarden, wallen en oude wegen in kaart te brengen. Bij de inrichting en het beheer van het gebied kan dan rekening worden gehouden met deze waarden (wallen en thermokarst-verschijnselen bijvoorbeeld niet afgraven of egaliseren). In sommige gevallen kunnen oude structuren ook benut worden voor het 'oplossen' van beheersopgaven (oude wal herstellen en benutten als veescheiding). Vanwege de kwaliteit van de bestaande provinciale CH-kaarten (zie §2) is het gebruik hiervan niet aan te raden en te tijdrovend (alle waarden en structuren moeten in het veld gecontroleerd worden).
4. Aardkundige en archeologische waarden zichtbaar houden, niet bebossen.
5. Houd bestaande heiderestanten zo veel mogelijk open en beleefbaar.
6. Sluit bij natuurontwikkeling aan op de oude landschapsstructuur: grootschaliger in de kern, aan de randen (buiten het gebied) kleinschaliger en kleinschaliger in de oude broekgebieden / brongebieden van beken. Streef met andere partijen naar het herstel van het kleinschalige agrarische landschap, bijvoorbeeld door perceelsrandbeplanting. Dit kan ook positief zijn voor de ecologie en de aansluiting tussen cultuurlandschap en natuurgebied.

4.2 Mogelijke uitvoeringsprojecten

In bijlage 2 is de inventarisatie opgenomen van mogelijke uitvoeringsprojecten c.q. erfgoedthema's die zich lenen voor aansprekende projecten. In de bespreking daarvan zijn de volgende adviezen geformuleerd.

1. Streef naar samenhang

- Het is belangrijk dat ARK zoekt naar concrete uitvoeringsprojecten, die op de korte termijn uitgevoerd kunnen worden. Maar verschillende deelnemers wezen erop dat het op de langere termijn belangrijk is dat er voor het natuurgebied en de omgeving een breder programma komt voor cultuurhistorie (een 'cultuurhistorische hoofdstructuur').
- De gemeente Weert overweegt momenteel om (samen met andere gemeentes) te onderzoeken of natuurgebied Kempen~Broek in de toekomst een plek kan krijgen op de werelderfgoedlijst van Unesco.
- RAAP heeft in het verleden een aanzet gegeven voor een Interreg-V aanvraag ('mensen ontmoeten elkaar') voor natuurpark Kempen~Broek. Centrale idee daarin is om cultuurhistorie in te zetten voor de recreatieve ontwikkeling in de regio en de verbinding te leggen tussen België en Nederland.

Het is de vraag of ARK de aangewezen organisatie is om dit traject te trekken – de hoofddoelstelling van ARK ligt immers niet op het gebied van cultuurhistorie. Bovendien zal dit een langer lopend traject worden, terwijl ARK de gronden in 2016 overdraagt aan Natuurmonumenten. We raden

Natuurmonumenten daarom aan te onderzoeken of zij hierin een rol kan spelen. Tot 2016 kan ARK mogelijk wel een rol spelen als initiator. Meest voor de hand liggende trekker is de gemeente Weert.

2. Zorg voor draagvlak en samenwerking

- Lokale organisaties spraken tegelijkertijd hun zorg uit dat voorkomen moet worden dat er grootse plannen van bovenaf worden bedacht; het gaat erom plannen te ontwikkelen van onderop, samen met bewoners;
- Draagvlak blijft belangrijk. Onder enkele boeren en individuele bewoners schijnt nog enige onrust te bestaan. ARK heeft weliswaar al veel gedaan aan voorlichting, maar daarin kan aandacht voor cultuurhistorie vanuit strategisch opzicht wellicht interessant zijn.
- Betrek lokale kunstenaars ook bij de idee-ontwikkeling en uitvoering.
- Leg de link met onderwijs. Cultuurlandschap, water en natuur kunnen het beste beleefd en onderwezen worden via 'omgevingsonderwijs': 'Landschap als lesmateriaal'.
- Kijk of informatievoorziening via lokale poorten zoals NMC, Luysen, De Schakel, Smeethof etc. kan lopen; vergroot betrokkenheid;
- Zorgpunt Stg. Heyerkapel: in het verleden zijn door de stg. uitgewerkte routes + boekjes overgedragen aan de VVV; later bleken zowel de boekjes als de markering zonder overleg gewijzigd te zijn. Dat tast draagvlak aan.
- Jan Roymans (RAAP) biedt aan om in overleg met ARK een excursie / lezing te verzorgen.

3. Betrokkenheid in vervolg / voorkeuren

Verschillende deelnemers aan de expertmeeting hebben aangegeven in de toekomst betrokken te willen zijn bij mogelijke uitvoeringsprojecten. In bijlage 2 is dit per projectidee aangegeven.

- IKL blijft graag betrokken bij de projecten, evt. door delen van kennis en ervaring bij het zicht- en beleefbaar maken van de aangedragen elementen en patronen, maar evenzeer op het vlak van ontwerp en uitvoering en het betrekken van bewoners en lokale partijen bij een verdere uitwerking.
- Geschied- en Heemkundige Kring Bocholt kan een zo breed mogelijk onderbouwde geschiedkundige achtergrond en verklaringen verstrekken over de Graven van Bocholt. Ook wil de kring desgewenst bij het gemeentebestuur van Bocholt het project toelichten en nagaan in welke mate de gemeente logistieke of andere ondersteuning kan bieden.
- NM wil graag participeren in verschillende projecten; de bijdrage zal vooral afhangen van de vraag hoeveel menskracht en eventueel geld nodig is.
- Heemkundekring 'De Baronie van Cranendonck' ziet dat verschillende projectideeën geheel of enigszins inpasbaar in het verhaal van Budel-Dorp plein. Wellicht is het praktisch het buurtplatform Dorplein Uniek ook te betrekken, om de inbedding in de lokale gemeenschap en de menskracht veilig te stellen.

4. Kansrijke uitvoeringsprojecten voor de kortere termijn

Kansrijk zijn projecten die concreet zijn, waarbij ARK en/of Natuurmonumenten terreineigenaar zijn, waarvoor op korte termijn voldoende kennis bijeengebracht kan worden, die bijdragen aan de zichtbaarheid en beleefbaarheid van het gebied en waaraan lokale organisaties bij willen dragen. Op basis hiervan lijken de volgende uitvoeringsprojecten uit bijlage 2 het meest kansrijk:

- **Weertbeek:** herstel aquaduct, deels herstellen waterloop (i.c.m. natuurontwikkeling), aanleg route vanuit het centrum van Weert (of het station) naar het hart van het gebied. Denis Frissen acht de slagingskans van dit project groot en zal hier in de toekomst bij betrokken zijn. Vanwege hydrologische ontwikkeling rondom Wijffelterbroek en omlegging Raam is voor dit thema kansrijkdom en meekoppeling bij inrichtingswerken als hoog in te schatten. NM en ARK pakken dit waar mogelijk bij autonome plannen op.
- **Graven van Bocholt.** Onderzoek + mogelijk reconstructie. Als startpunt van samenwerking tussen België en Nederland rond grenserfgoed en oorlogserfgoed. Periode 2014-2018 (herdenking WO1) past goed in programmering. Kan ook opstap zijn voor breder grens- of oorlogsproject. De Napoleonsweg die langs de Graven loopt, was historisch een belangrijke verbindingsweg (zodat ook het thema oude wegen een plek kan krijgen in dit project).

Bijlage 1 Deelnemers Expertmeeting

- Ger van den Oetelaar (ARK)
- Denis Frissen (ARK)
- Harry Suilen (Natuurmonumenten)
- Gertjan van Elk (IKL),
- Bert Geutjens (HKK Bocholt),
- Jac van Melick (Stichting Heyerkapel, Stramproy)
- Bert Lenaers (HKK Stramproy)
- Karel Leenders
- Jan Roymans (RAAP)
- Luuk Keunen (RAAP)
- Suzanne van der Meulen (BCHO)
- Hans Bleumink (Overland)

Niet aanwezig, wel uitgenodigd (ook voor commentaar op mogelijke uitvoeringsprojecten):

- Piet Hermans (o.a. Molenstichting)
- Harry Jaspers/ Jac Biemans (HKK Cranendonck)

Bijlage 2: Mogelijke uitvoeringsprojecten

Deze bijlage is samengesteld op basis van de inventarisatie tijdens de expertmeeting én de schriftelijke bijdragen van verschillende partijen na de expertmeeting.

A. De Grens (4 briefjes, 6 stemmen)

Inhoud project

- De grens tussen Nederland / België, gemeenten en provincies is op allerlei manieren nog terug te vinden in het landschap, onder meer via grenspalen en de Graven van Bocholt. Mogelijk is er in het landschap nog meer te zien.
- De grens tussen NL en B is rond 1840 anders vormgegeven dan volgens de historische gemeentegrenzen; de grensligging was destijds een twistpunt. Historische grens liep van Grave tot de Blauwe Steen (1 rechte lijn)
- Grensthema's: smokkelen, sprokkelen, relatie Nederland – België, oorlogen, grens tussen diverse graafschappen in eeuwen voor 1830-40.

Toelichting / uitwerking

- De grens is een aansprekend thema, dat bij bewoners en bezoekers tot de verbeelding kan spreken. Het biedt aanknopingspunten voor verhalen, legendes, (kinder)activiteiten en recreatieve routes langs de grens.
- De economie van het landschap: De hand van de mens is her en der nog zichtbaar in het grensgebied waar de individuele boeren en collectief de armen hun hooi en hakhout bijeen sprokkelden. Dat heeft geleid tot een enorme natuurlijke afwisseling. Her en der zouden deze gebieden met steun van lokale partijen weer open en beleefbaar gemaakt kunnen worden. Dat kan in het kader van Natuurwerkdagen, waar IKL ook haar bijdrage aan kan leveren. Met dit soort activiteiten verhoog je niet alleen de fysieke, maar ook de mentale betrokkenheid bij een gebied.
- Dit thema zou eventueel gecombineerd kunnen worden met project B (wereldoorlogen, waarin de grens ook een belangrijke rol speelde) en project C (De Graven van Bocholt).

Mogelijke betrokkenheid, lopende projecten

- Dit is een van de projecten die Natuurmonumenten het meest aanspreekt (naast B en F).
- Geschied- en Heemkundige Kring Bocholt: Er is vanuit Bocholt geen behoefte aan extra projecten op dat gebied; wel denkt Geutjens dat er vanuit België interesse is in concrete cultuurhistorische grensprojecten, zoals de Graven van Bocholt (zie project C).
- Heemkundekring 'De Baronie van Cranendonck': dit is een van de projecten die geheel of enigszins inpasbaar in het verhaal van Budel-Dorplein, het enige deel van hun heemgebied dat tot Kempen-Broek gerekend wordt. Wellicht is het praktische het buurtplatform Dorplein Uniek ook hierbij te betrekken, om de inbedding in de lokale gemeenschap en de menskracht veilig te stellen.
- Jan Roymans (RAAP) biedt aan om een lezing / excursie te verzorgen voor de Vlaamse geïnteresseerden.

Literatuur

- Paul Spapens en Kees van Kemenade, De Grens gemarkeerd: ISBN: 907042785
- Dr. G.J.B. Verbeet, De grensscheiding in 1839
- A.P.M. Cammaert, Het verborgen front. 2 dln.

B. Wereldoorlogen (5 briefjes, 8 stemmen)

Inhoud briefjes

- 2 ½ x WO I: WO I is nu actueel, komende 4 jaar zijn er in België veel activiteiten op dit vlak. We kunnen daarbij aansluiten.
- 2 ½ x WO II: WO II is populair, dus sluit daarop aan.

Toelichting / uitwerking

Langs de grens wordt (al) op meerdere plaatsen aandacht besteed aan de oorlogen. Advies is om hier aansluiting bij te zoeken, in ieder geval voor het traject Achelse Kluis – Neeritter / Ittervoort.

- **Oorlogserfgoed:** Op verschillende plekken (ook in Budel) is klein historisch oorlogserfgoed te vinden, met onder meer monumenten bij Molenbeersel en Ufferse (Neeritter) en mogelijk ook Ittervoort en Hamont (info spreekt elkaar tegen)
De Peel-Raamstelling is een interessant onderdeel van de verdedigingslinie, het eindpunt daarvan. In het veld zijn er nog onderdelen van zichtbaar. Zorg wel dat je de eenheid van die elementen laat zien. Wellicht biedt natuurontwikkeling voor het natte deel van de stelling aanknopingspunten om de stelling meer beleefbaar te maken. Van de Peel-Raamstelling is vermoedelijk nog het *inundatiegebied bij Dorplein* zichtbaar, *alsmede de inlaatsluisjes bij de Zuid-Willemsvaart*.
Dodendraad. Mogelijk kan een deel van de dodendraad gereconstrueerd worden, als ‘monument’. Halverwege Kinrooi (Molenbeersel) en Neeritter is al een monument. (Niet dezelfde fout maken als bij Reusel, waar (een deel van) de dodendraad op een verkeerde locatie is herbouwd). Tussen Achel en Budel is een stuk draad gereconstrueerd op de juiste plek: gebied De Bever. Defensiedijk (2x) is nog goed zichtbaar- mogelijk tekening bij toegang.
- **Verhalen op kaart aangeven:** Er zijn veel verhalen die met beide oorlogen samenhangen. Het zou interessant zijn om die verhalen op te tekenen en op de kaart aan te geven. Smokkelen, ook piloten e.d. WO I en II.
- Het oorlogsverleden leent zich ook goed voor informatieve **wandel- en fietsroutes**.

Informatie

- Grens & dodendraad:
<http://www.heemkringkinrooi.net/Den%20elektrischen%20draad/De%20dodendraad%20aan%20de%20grens%20in%20Kinrooi.pdf>
- De activiteiten in de regio Belgisch Noord-Limburg betreffende WO I:
www.noordlimburg1914-1918.be
Hier vind je alle info wat dit project betreft en waarbij o.a. Cranendonk en Valkenswaard reeds betrokken zijn.

Mogelijke betrokkenheid, lopende projecten

- Dit is een van de projecten die Natuurmonumenten het meest aanspreekt (naast A en F)
- HKK Stramproy is (met ondersteuning van ARK) al bezig met deelprojecten op het gebied van grens / wereldoorlogen: *vrijheidspad, pilotenlijn, een boek met verhalen, monument, publieksevenement 21-09-2014.*
- Geschied- en Heemkundige Kring Bocholt: Er is vanuit Bocholt geen behoefte aan extra projecten op dat gebied. Wil wel samenwerken voor het jaarthema “d’n draad” (2015).
- Heemkundekring ‘De Baronie van Cranendonck’: WO I en II geheel of enigszins inpasbaar in het verhaal van Budel-Dorplein, het enige deel van hun heemgebied dat tot Kempen-Broek gerekend wordt. Wellicht is het praktisch het buurtplatform Dorplein Uniek ook bij dit verhaal te betrekken, om de inbedding in de lokale gemeenschap en de menskracht veilig te stellen.
- Mogelijke partners: Limburgs Landschap (ook aan Vlaamse zijde), Natuurpunt, LLTB, VVV, Staatbosbeheer (samenwerkingsverband met België - Interreg V), en evt. gemeente Weert

C. Graven van Bocholt (3 briefjes, 3 stemmen)

Inhoud project

- De graven van Bocholt zijn nog omgeven met veel vragen: wat is de oorsprong en doel, wanneer zijn ze verdwenen? Volgens een boer die er in de jaren vijftig gespeeld zou hebben, waren het diepe greppels, met een bodembreedte van 2 tot 3 meter. Andere vermoeden dat de graven al voor de jaren vijftig gedempt moeten zijn.
Op basis van de eerste opzoekingen vind Geutjens van GHK Bocholt een vermelding dat het een 14^e-eeuwse fortificatie zou zijn geweest op de destijds enige doorgang tussen het land van Loon (of misschien toen al prinsbisdom Luik) en het land van Thorn door het Wijffelter en Stramproyerbroek. Daarom een potentieel interessante plaats om een fortificatie te bouwen. Als dit bevestigd wordt hebben we te maken met één van de meest historische plaatsen van Bocholt en Stramproy/Weert.
- Dit project sluit naadloos aan bij de belangstelling die er is met betrekking tot het aspect 'grens'. Ook al in de eeuwen voorafgaand aan 1830-1840 was dit de grens tussen diverse graafschappen.

Toelichting / uitwerking

- Nader cultuurhistorisch onderzoek; zie ook informatie Geschied- en Heemkundige Kring Bocholt. Piet Hermans raadt aan te zoeken naar relatie tussen Bocholter Graven en Napoleonsweg/brug;
- Reconstructie van de graven/ beleefbaar maken.
- Kan een onderdeel vormen van het grensproject; ligt op de huidige grens.
De **Lossing (L'Emissaire)** zou automatisch aan bod komen omdat deze Lossing pal tegen het betrokken 'graven'perceel ligt.

Mogelijke betrokkenheid, lopende projecten

- Geschied- en Heemkundige Kring Bocholt heeft hier interesse in. Zij zoeken verder naar bronvermelding en bevestiging van bovenstaande gegevens.
- Belgische collega's erbij betrekken.

D. Oude (handels)wegen (3 briefjes, 4 stemmen)

Inhoud project

- In het gebied rond Weert kruisten oude handelswegen: Antwerpen – Keulen en Luik – Nederland. In de tijd van Napoleon is onder meer de straatweg Hasselt – Eindhoven aangelegd die door Hechtel loopt. In Weert is nog steeds een handwijzer naar Hechtel te vinden; mogelijk verwijst de Napoleonsbrug ook naar deze geschiedenis.
- Geschiedenis van de wegen en grenzen is interessant.

Toelichting / uitwerking

- Oude wegen (met wallen) opsporen, markeren en herkenbaar maken. Recreatief en toeristisch benutten.
- Wegen in de oorlog voor troepentransport en logistiek voor het leger. Vergelijking maken tussen 80-jarige oorlog (Maas-leger etc.) en Napoleon.
- Aandacht voor verhalen over Malbroek (Graaf van Malborough) die rond 1702 het kasteel van Weert verwoestte en deze streek, vooral in Belgisch Limburg, terroriseerde.

Informatie

- Vóór de scheiding vooral west-oost verbindingen en eerst daaruit voortvloeiend uit verdragen b.v. de IJzeren Rijn (1879). Daarna, na WO I, noord-zuid verbindingen door de steenkoolmijnen in Zuid-Limburg.
- Wegen waren ook vaak grenzen (Achelse Kluis) of liepen naar grenzen; zo weinig mogelijk grensovergangen. Nu een probleem bij grensoverschrijdende routes.
- Grenskantoor tussen Weert en Bocholt is begin tachtiger jaren afgebroken. Gedenksteen is verdwenen. De tekening daarvan is in archief Weert (bijenkorf) en zou wellicht als herdenkingssteen opnieuw kunnen worden aangemaakt.
- Waterwegen: gelijktijdig aangelegde passantenhavens in Weert en Bocholt.
- Uit een toponymisch onderzoek van de gemeente Bocholt door Drs J. Molemans (1975) blijkt dat de passerende weg bij Graven van Bocholt in de jaren 1600 één van de belangrijkste wegen van Bocholt was.

Mogelijke betrokkenheid, lopende projecten

Piet Hermans

Literatuur (via Leenders)

- Asseldonk, M.M.P. van, K.A.H.W. Leenders. Een middeleeuwse IJzeren Rijn? De route Antwerpen - Roermond. Noordbrabants Historisch Jaarboek 20 (2003) 53- 92. Deze route liep via Weert. Het jaarboek is uitverkocht: op naar de bibliotheek dus! RHCE heeft het.
  - Horsten, F.H., Doorgaande wegen in Nederland, 16e tot 19e eeuw. Een historische wegenatlas. Amsterdam (Aksant), 2005. (138 blz., krtn., afb., indices, ISBN 90 5260 158 5)
- Horsten is vooral nuttig om het ruimere verband te zien.

E. Kleine monumenten in het landschap (2 briefjes, 4 stemmen)

Inhoud project

- Met name kapellen en kruisen. In het gebied rond Stramproy gebeurt al veel. Het gebied rond Weert is een 'zwarte vlek'.
- Andere kleine monumenten kunnen oorlogsmonumenten zijn en grenspalen (zie verder thema grens en thema oorlog).

Informatie

Gemeente Weert beschikt over documentatie per kapel en kruis in totaal ongeveer 70 items. Bocholt heeft op Kreyel interessante kapelletjes, maar ook b.v. de grotere Groelskapel.

Mogelijke betrokkenheid, lopende projecten

- ARK ondersteunt dit al.
- Heemkundekring 'De Baronie van Cranendonck': dit project zou geheel of enigszins inpasbaar zijn in het verhaal van Budel-Dorplein, het enige deel van hun heemgebied dat tot Kempen-Broek gerekend wordt. Wellicht is het praktische het buurtplatform Dorplein Uniek ook bij dit verhaal te betrekken, om de inbedding in de lokale gemeenschap en de menskracht veilig te stellen.
- Stichting Heyerkapel. Wat de kruisen en kapellen in het gebied betreft zijn er (vooralsnog) geen initiatieven. De stichting Heyerkapel wil zich inzetten voor projecten die tot haar doelstellingen behoren.

F. Weertbeek (2 briefjes, 3 stemmen)

Inhoud project

De Weerterbeek wordt uitgebreid besproken in het boek over de Aabeek. De Weertbeek is een oude opgeleide / gegraven beek die zorgde voor de watervoorziening van de grachten van Weert en van het kasteel. De beek was ook bedoeld voor de watervoorziening van de leerlooierijen. Toen in 1824 de Zuid-Willemsvaart er kwam verloor de Weerterbeek haar functie omdat er een andere watervoorziening kwam. Van de Weerterbeek zijn in Weert nog stukken waar water stroomt, vooral rond de IJzeren Man. De beek is deels nog zichtbaar in het landschap.

Toelichting / uitwerking

Aanknopingspunten:

- Kans voor relatie stad – land / Weert – natuurgebied. Mooi tracé voor wandelroute, direct vanuit het centrum / het station naar het hart van het natuurgebied. Route langs Weerterbeek is interessant: nagaan of een wandeling mogelijk is tussen GR Pelgrimspad (NL) en GR Grenspad (B). Dit kan publicitair ook interessant zijn, ook richting EU. De term 'waterloop' krijgt zo een dubbele betekenis (wandelen langs het water).
- Herstel beek in landschap, delen bestaan nog.
- Herstel / zichtbaar maken aquaduct (kruising van de Weerterbeek en de Lossing : is mooi maar kan pas als er weer water in de Weerterbeek is).
- Uitzichtpunt oude stortplaats met aandacht voor ontginningsgeschiedenis Delbroek, Weertbeek en ontginning Hollandia.
- Bij archeologisch onderzoek rond Beekpoort zijn profielen van de Weerterbeek aangetroffen (Jan Roymans).
- Evt de aansluiting van de Weerterbeek op de A-beek zichtbaar te maken. Oorspronkelijk mocht de graaf van Weert (Horne) de hoeveelheid van één biekaer aftappen van de A-beek.

Mogelijke betrokkenheid, lopende projecten

- Dit is een van de projecten die Natuurmonumenten ook aanspreekt (naast A en B,G en J.)
- ARK, Denis Frissen acht de slagingskans van dit project groot en zal hier in de toekomst bij betrokken zijn. Vanwege hydrologische ontwikkeling rondom Wijffelterbroek en omlegging Raam is voor dit thema kansrijkdom en meekoppeling bij inrichtingswerken als hoog in te schatten. NM en ARK pakken dit waar mogelijk bij autonome plannen op.
- Piet Hermans?
- RAAP?

G. 'Behoud leesbaarheid kleinschalig cultuurlandschap' (7 briefjes, 4 stemmen)

Inhoud projecten

Dit is een wat algemener thema, dat aansluit op het advies om bij de inrichting en het beheer van de NM- en ARK-terreinen rekening te houden met het historische karakter van het landschap (zie bij H4 adviezen).

Toelichting / uitwerking

Als bijzondere cultuurhistorische landschappen zijn onder meer genoemd:

- Tot de jaren veertig was Stramprooierbroek het grootste **elzenbroekbos** van Nederland. Met dit gegeven en de enorme ontginningen kan iets gedaan worden.
- Tot de jaren '80 behoorde de dichtheid aan houtwallen rond Stramroy en Swartbroek tot de hoogste van Nederland. Daarna is dat kleinschalige landschap door ruilverkaveling aangetast en grotendeels verloren gegaan. Nog steeds staan houtwallen en kleinschalig cultuurlandschap onder druk, deels door ontwikkelingen in de landbouw, deels ook door 'verbossing'. Houtwallen en kleinschalig landschap zijn ook belangrijk voor natuur. ARK reconstrueert langs de buitenranden rondom het Stramprooierbroek historische beplanting en wildwallen.
- Wijfelterbroek is ontgonnen tussen de twee oorlogen. Was een project van de werkvoorziening, verschillen aangeven met Belgisch gebied van Smeethof (particulier eigendom).
- **Landschappelijke structuur**, die samenhangt met nat/laag en droog/hoog is nog steeds goed waarneembaar. Die structuur zou zichtbaar moeten blijven. Nog steeds is de overgang van het oude (kleinschalige) cultuurland rond de dorpen naar de nieuwe ontginningen (nu deels bos en natuur) goed zichtbaar, bijvoorbeeld bij de Heltenbosbrug. Hierachter ontsprong de Tengelrooyse beek van oorsprong; daarboven lag natte heide. Benedenstreams meandert de beek; bovenstreams zijn bij de ontginning rechte sloten gegraven. Hier ligt ook een wal. Op dit soort punten kan informatie over het (historische) landschap gegeven worden, of kan een zichtpunt in combinatie met een kunstwerk gemaakt worden. Is een oude grens.
- L'Emissaire – van Lozen tot Ophoven is een geslaagd project geweest. Alleen werden de bijkomende doelstellingen niet gehaald. Het verhaal van (mislukte) **lossingen** (L' Emissaire, De Luysen, Mariahof) en (kleinschalige) ontginningen, zoals de Armendelen, Hollandia (oorspronkelijke Westlandse boeren wonen er nog steeds) en Beauchamps (2 briefjes en 2 stemmen voor De Lossing). In het boek *De eeuw van mijn vader* van Geert Mak komt Hollandia voor als investering van de fabriek Hollandia in Vlaardingen waarvan Mak sr. Voorzitter was.
- **Vloeiweiden**. Kwamen van oorsprong voor langs beken, ook voor de vlasverwerking. In het gebied rond L'Emissaire schijnen ook vloeivelden aangelegd te zijn, maar onduidelijk is of die ooit gebruikt zijn. Ze zouden een rol kunnen spelen bij de vernatting van het gebied, maar volgens Frissen kunnen dergelijke structuren juist ook verdroging in de hand werken.

Mogelijke betrokkenheid, lopende projecten

- Dit is een project dat Natuurmonumenten aanspreekt (naast A , B en F, G en J).
- ARK reconstrueert langs de buitenranden rondom het Stramprooierbroek historische beplanting en wildwallen.
- Heemkundekring 'De Baronie van Cranendonck': geheel of enigszins inpasbaar in het verhaal van Budel-Dorplein, het enige deel van hun heemgebied dat tot Kempen-Broek gerekend wordt. Wellicht is het praktische het buurtplatform Dorplein Uniek ook bij dit verhaal te betrekken, om de inbedding in de lokale gemeenschap en de menskracht veilig te stellen.

H. Ruïnes (2 briefjes, 1 stem)

Inhoud briefje

In het gebied liggen verschillende ruïnes (Ruïne café Belga, Wijffelterbroek, Smeethof, De Grave(n), boerderij Ceresa aan de Zuid-Willemsvaart nabij Cuijpers straalbedrijf, het verhaal van de verloren gegane soldijkist (schat) van Napoleon.

Toelichting / uitwerking

Piet Hermans raadt aan dit thema in te passen bij andere zaken, zoals smokkelverhalen/ oorlogsverhalen of monumentjes in het landschap?.

I. Watermolens Abeek (1 briefje, 0 stemmen)

Piet Hermans: Watermolens zijn niet als apart item te behandelen. Dit is wel mogelijk is samenhang met b.v. windmolens gezien het bereik met b.v. fietsen. Het is mogelijk om een molenroute te maken met mogelijk overnachtingen in een soort "molenhut", maar daar moeten we maar eens over praten. Dit project valt af?

J. Schansen rond Weert (3 briefjes, 0 stemmen)

Inhoud project

Er is een enorme dichtheid van voormalige schansen in de omgeving van Weert. In Bocholt ligt op Kreyel nog het terrein van een schans. In Weert zijn ook nog oude locaties voor onderzoek:

Keenterschans. Ideeën:

- Fietsroute, wandelroute, relatie natuur-cultuur
- Herstel schansen.

Toelichting / uitwerking

Interessant thema, maar valt af omdat het buiten het directe werkgebied van ARK / NM valt.

Informatie

- boek: Boerschans : Jos Wassink en Wiel Nouwen ; ISBN: 9789090236117
- voorzitter Heemkunde Bocholt: Wim Cuppens.

Mogelijke betrokkenheid, lopende projecten

- Moeselschans, eigendom Staatbosbeheer bij de Moeselpeel, evt. herstel met bewoners Moesel. Hermans raadt herstel af.
- Spreekt Natuurmonumenten wèl aan (naast A, B en F, (ook G en J.)) Natuurmonumenten heeft één van de schansen in eigendom.

K. Medicinale bloedzuigers(1 briefje, 0 stemmen)

Inhoud briefje

Werden rond Stramproy, waaronder in het Wijffelterbroek verzameld, gekweekt en zelfs in Parijs verkocht.

Toelichting / uitwerking

Dit project zou breder moeten worden en zich moeten uitbreiden tot vroegere medicinale toepassingen voor mens en dier. Kruiden zijn altijd belangrijk geweest. Nagaan of bijvoorbeeld kruidentuin bij Smeethof haalbaar is.